

EN KAMP IMOD VEJRMØLLER

Faezeh Zand

Udlændingestyrelsens langsommelige behandling af familie-sammenføringsager kan forårsage alvorlige psykisk problemer for nyankomne flygtninge, som derefter får tilbud om psykologisk bistand. Klientens ofte multifacetterede psykosociale problemer, kombineret med udlændingestyrelsens langsommelige sagsbehandling, sætter den behandelende psykolog i en situation, hvor vedkommende ikke kan leve op til sit fagetiske ansvar. Emnet diskuteres i form af en case-beskrivelse.

Indledende bemærkning

I sin båltale 2006 understreger Per Schultz Jørgensen nødvendigheden af at omdefinere akademikernes rolle fra neutrale samfundskritikere til mere ansvarsbevidst engagement i form af civilcourage. I vore dages globaliserede samfund er det ikke længere tilstrækkeligt at indtage rollen som en »videnskabelig/objektiv observatør«, sådan som vi kender det fra tidligere tider. Schultz Jørgensen henvender sig i særdeleshed til psykologer, der opfordres til at værdsætte og kæmpe for humane og moralsk acceptable holdninger.

Men hvilket professionelt ansvar har psykologer? I de *Etiske principper for nordiske psykologer* hedder det, at: »Psykologen er opmærksom på det professionelle og videnskabelige ansvar, han har for sine klienter og den organisation og det samfund, som han lever og arbejder i.« Sammesteds hedder det, at: »Psykologen erkender, at fagetiske dilemmaer forekommer, og at det er psykologens ansvar at gøre sig sådanne dilemmaer klart og rådføre sig med kolleger og/eller den nationale psykologforening ...« . I samme afsnit anbefales, at: »Hvis psykologen har påtaget sig det professionelle ansvar for en opgave og påbegyndt denne, indgår han så vidt muligt en tilfredsstillende aftale med klienten om opgavens afslutning eller henviser videre til en anden kompetent person, før han afgiver sit ansvar.«

I den ånd som de etiske principper er skrevet i, vil jeg hermed rådføre mig med mine fagkolleger om et dilemma, som har forvoldt mig en ret ubehagelig oplevelse af afmagt. Den nedenfor omtalte problematik er desværre ikke nogen sjældenhed. Jeg er sikker på, at mange kliniske psykologer vil læse disse linjer, mens de nikker bekræftende på den beskrevne oplevelse.

En oplevelse, der også med mellemrum rapporteres i forskellige dag- og fagblade.

Integration: ret, pligt og ansvar

Psykologer sidder ofte over for mennesker, der har en unik livshistorie i bagagen. Ud over at vi er forskellige individer, der har forskellig familiemæssig, samfundsmæssig og kulturel baggrund, er vi også forskellige i den måde vi fortolker og fremlægger vores livshistorier. Dog er vi alle sammen mennesker og har derfor meget til fælles, især når det handler om behov. Vi har alle sammen nogle basale behov af biologiske, psykologisk og social art, der skal tilfredsstilles for at vi kan overleve. Denne overlevelse danner grundlag for vores generelle adfærd. På et overordnet niveau og på baggrund af den sociale indlæringsteori opstiller en personlighedspsykologisk tradition (Millon, 1969) tre polariteter. De danner udgangspunkt for beskrivelse af individets instrumentelle adfærd til opnåelse af tilfredshed. Inspireret af psykodynamiske teorier går det ud på, at menneskets generelle adfærd er motiveret af tilfredsstillelse af egne behov via egne eller omgivelsernes ressourcer på en aktiv eller passiv måde. Forskellige kombinationer af de basale adfærdselementer skaber individuelle adfærdsvariationer, som i samspil med omgivelsernes adfærd og gennem en kompleks socialiseringsproces udvikles til meget komplicerede og mangfoldige handlingsformer, som ikke kan forklares ud fra en enkel formular. Ansvarsadfærd er et godt eksempel. Den er forankret i individets opfattelse af sig selv og sin rolle i verden og udgør faktisk en livslang tilpasningsproces, fordi både mennesket og samfundet ændrer sig. Dette er meget relevant i dag, hvor vi lever i et globalt samfund, der er præget af konstant og hastig forandring, og hvor den enkeltes medvirken og sociale rolle er udsat for skiftende forventninger. Et efterhånden velkendt eksempel herpå er tvangsmigrationen, hvor der i det første møde mellem migranten og værtsamfundet for begge parter vedkommende ofte er tale om en gensidig form for stereotypisering med fordomme og diskrimination til følge (Kuschel & Zand, under udgivelse). Et sådant møde ender som regel med skuffelse og misforståelse, som dog kan overvindes ved mobilisering af personlige og sociale potentialer. Et positivt og effektivt integrationsforløb kan etableres, når det baseres på tillidsvækkende relationer, klare, velbegrundede retningslinjer og rollefordeling, samt en målrettet og ansvarsbevidst alliancedannelse mellem de nyankomne og de relevante instanser. Migrantens stillingtagen til det nye værtslands syn på og krav til de nyankomne tvangsmigranter kræver ofte en omstilling i opfattelsen af sig selv i den nye omverden. En meget intensiv, drastisk, uventet og bestandig forandring i det omgivende miljø kræver gode katalysatorer for at blive inkorporeret i menneskets tidligere etablerede verdensbillede. De realistiske forventninger, reelle hensigter, aktuelle færdigheder og muligheder skal

læres, og motivation til tilpasning må iværksættes. Denne proces kan ikke eksistere uden at også værtslandets relevante institutioner og forvaltninger lever op til deres ansvar. Det skaber og bevarer motivation hos individet for at blive integreret som en del af det nye samfund. Lykkes det, er migranten i god trivsel, integrationen forløber konstruktivt, og den sociale tilpasningsproces forløber aktivt. Lykkes det ikke, ja, så får vi en situation som den, der beskrives nedenfor.

Case¹

Khaled er en 45-årig mand fra et asiatisk land. Han er gift. For 3 år siden og efter 2½ års ophold i et tredje land, kom han til Danmark som kvoteflygtning, mens hans kone og deres 6 børn – som på henvisningstidspunktet var mellem 6 og 20 år – boede illegalt i et naboland. De venter på at slutte sig til ham i Danmark efter at deres ansøgning om familiesammenføring er blevet behandlet af de ansvarlige myndigheder. Khaled er henvist fra integrationsenheden i sin opholdskommune med henblik på en vurdering af hans belastede psykiske tilstand, som har vakt bekymring hos den henvisende instans, med henblik på et eventuelt interventionsbehov.

I de initierende samtaler fremtræder Khaled som en åben og ærlig mand, der udviser et velafbalanceret engagement i kontakten. Hans åbenhed kommer tydeligt til udtryk, når han genuint taler om sine alvorlige bekymringer over sin families yderst kummerlige livssituation. Da de opholder sig ulovligt i tredje land, kan det være livsfarligt for dem.

Baggrund

Khaled kommer fra en velhavende højstatusfamilie, der var meget respekteret i hjemlandet. Hans stamme har i mange generationer haft stor indflydelse på de magthavende i regeringen, uanset regimeskift. Hans far var farmaceut og ejede det eneste apotek i området. At tilhøre en magtfuld klan og en velanskrevet og velhavende familie betød, havde han lært under sin opvækst, at man havde ansvar for sine omgivelser. Han lærte af sin far, at den magt, man havde i kraft af sin familiebaggrund og sine økonomiske ressourcer, kun er et redskab der skal bruges til at hjælpe de svage. Svigter man dette ansvar og udnytter sine ressourcer til egoistiske formål, er man blevet slave af magten. Sin barndom og ungdom beskriver han som værende en glad, konstruktiv og tryk periode af sit liv, præget af hans forældres sunde og humanistiske livsfilosofi og deres omsorgsfulde og demokratiske opdragelsespraksis. Khaleds far havde et stort hus med 26 værelser, hvor der ud over familien og tjenestefolk altid boede fattige mennesker. De var kunder i hans

1 Klientens navn er ændret, og casen bliver brugt med klientens tilladelse.

fars apotek. De fattige syge, som ikke havde råd til at spise ordentligt for at overvinde deres sygdom, blev inviteret til at tilbringe sygdomsperioden i deres hjem. Husets tjenestefolk, under Khaleds mors supervision, passede på dem og besøgte dem, indtil de blev raske og havde kræfter nok til at tage hjem. Ofte forsynede familien dem med nogle penge i afskedsgave. Tit fik Khaled til opgave at passe de syge, og han lærte at vise respekt og omsorg over for de svage i nød. Selv som søn af en højtstående og velhavende familie skulle han om sommeren være lærling hos forskellige håndværkere. Han skulle lære at klare livets store og små udfordringer. Det var vigtigt, for at han kunne bevare sin selvstændighed i voksenlivet. Efter studentereksamen arbejdede han et par år i sin fars apotek. I denne periode blev han gift med sin grandkusine. Ægtefællen, som var traditionelt valgt, var bestemt som følge af gensidig kærlighed og ønsket om at ville leve sammen. Derefter påbegyndte Khaled en pilotuddannelse på militærakademiet. Uddannelsen var et strategisk valg. Det var et alternativ til aftjening af værnepligten, som på det tidspunkt ville have betydet, at han ville blive tvunget til at deltage i borgerkrigen i sit hjemland. Pilotuddannelsen varede ca. 5 år og foregik i hovedstaden – langt væk fra hans fødeby – hvor hans nygifte og unge hustru boede hos sine svigerforældre. Som en moderne og selvstændigt tænkende mand syntes Khaled ikke, at det ville være hensigtsmæssigt at få børn, mens han selv var under uddannelse og boede på militærkollegiet langt væk fra sin kone. Derfor, forklarer han, blev deres første barn – i modsætning til gængs tradition – først født ca. 5 år efter at de var blevet gift. På det tidspunkt havde han sin egen bolig i militærbasen og kunne huse sin familie.

Efter systemets omvæltning blev Khaled arresteret af det nye systems guerillaer, sat i fængsel og tortureret. Det gentog sig flere gange, og hver gang blev fængselsopholdet længere og torturen mere og mere brutal. Nærmest ved et held lykkedes det Khaled at flygte fra fængslet og derfra ud af landet. Det lykkedes ham at få sin kone og børn med til en landsby i nabolandet, hvor de stadigvæk bor.

Det viste sig, at der ingen håb var forude med henblik på forbedring og stabilisering af samfundsforholdene i hjemlandet. Derfor besluttede Khaled sig for at tage til et tredje land, hvor der var mulighed for at kontakte FNs kontor og søge asyl. Det lykkedes ham efter 2½ års ophold at få asyl i Danmark.

Asylperioden var hård og præget af Khaleds forståelige bekymringer for sin families liv og deres illegale ophold i den lille primitive landsby. Bekymringerne intensiveredes, da han fik besked om, at hans kone var blevet ramt af brystkræft og skulle opereres på et privat sygehus. Hun overlevede operationen, men angsten for hvad der ville ske med hende og børnene, hvis hun ikke overlevede, kunne Khaled ikke klare. Han udviklede en psykisk tilstand som – efter beskrivelserne og hvad man kan slutte sig til ud fra de psykofarmaka, han fik ordineret af en psykiater – handlede om en behandlingskrævende traumatisk stressbelastning, med angstanfald, uro, søvnløs-

hed, ukontrollerbare intrusive fænomener (som mareridt og tankemylder) og depressive og til tider hallucinatoriske symptomer som de fremtrædende kriterier. Han var angiveligt under psykofarmakologisk behandling og samtalerterapi i 1½ år.

Aktuelt

Efter ankomsten til Danmark ansøgte familien om tilladelse til familiesammenføring. Efter 1½ års behandlingsforløb under asylperioden forsøgte Khaled i Danmark at undgå et tilbagefald af sin psykiske tilstand ved at føre en yderst hensigtsmæssig og rationel livsstil. Han følte det som sit ansvar at skulle passe på sig selv for senere at kunne tage sig af sin familie i deres nye hjemland. Han skulle forberede sig på at modtage dem. Ansvarsfuldt og flittig deltog han i intensive sprogkurser, og efter 9 måneder fik han en vikaransættelse i postvæsenet, hvor han i ét år tog de hårdeste distributionsopgaver. Halvandet år efter ansøgning om familiesammenføring fik Khaleds kone og de tre yngste børn tilladelse til at slutte sig til ham i Danmark, mens familiens 3 ældste børn fik afslag. Slaget var for hårdt for ham. Han klagede over denne beslutning, som han mente skyldtes en misforståelse, men behandling af klagesagen tog endnu længere tid end den oprindelige familiesammenføringssag. Der gik flere måneder, uden at han hørte noget om sagen. Hans henvendelser til myndighederne bar ingen frugt. Svaret var, at de var i gang med at undersøge sagen. Tanken om, hvad der ville ske med hans tre ældste børn, fremprovokerede en paralyserende angst og svækkede hans psykiske forsvar mod sygdommens genopståen. Som familiefar følte han sig forståeligt nok ansvarlig for sine børns nuværende livsforhold og deres uvisse fremtid. Magtesløsheden over at have ansvar og ingen handlingsmuligheder er en velkendt traumeprovokatør. Khaleds næstældste datter lider af en (ifølge beskrivelserne) epilepsilignede sygdom, som er blevet forværret i de år, hvor hun ikke havde adgang til kvalificeret behandling. Ud over de umenneskelige, kummerlige livsforhold, der vil true de tre ældste børns overlevelse i nabolandet, er Khaled meget bekymret for, om hans datter vil kunne overleve sin sygdom.

Velbegrundede og forståelige bekymringer, tunge ansvarsoplevelser og invaliderende oplevelser af afmagt belastede ham uafbrudt. Han udviklede søvnproblemer i form af afbrudt, overfladisk søvn og generel søvnmangel. En ukontrollerbar tankestrøm forstyrrede ham dag og nat og intensiverede hans indre uro. Resultatet blev en stærk nedsættelse af hans kognitive evner i form af reduceret hukommelse, koncentration og generel orienterings-sans, samt hallucinatoriske symptomer og en generel mistænksomhed og upassende social adfærd. Det endte med, at han mistede chancen for genansættelse efter det første vikariat og dermed muligheden for at blive selvforsørger. Hans sproglæring og integrationsproces gik i stå. Efterhånden udviklede han en ubærlig skyldfølelse. Han skammede sig over at være kontanthjælpsmodtager. Khaleds kritiske, psykiske tilstand kom i udbrud,

efter at hans tre ældste børn fik afslag på ansøgning om familiesammenføring og udviklede sig drastisk, efter at et stort jordskælv ramte hans families opholdssted. Han troede, at de var døde. På dette tidspunkt havde Khaled kæmpet i mange år for sin egen og sin families overlevelse. En ujævnbyrdig kamp, som kostede ham 6 års adskillelse fra hans familie, ekstremt afsavn og oplevelse af tab og ensomhed. Alt dette har skabt alvorlige og realistiske bekymringer omkring deres livsforhold. Efter den sidste episode blev bekymring og angst for belastende og nedbrydende, hvorfor han fik tilbud om en psykologisk undersøgelse og om nødvendigt støttesamtaler. I samarbejde med den henvisende instans blev der nogle måneder efter aflevering af klagen sendt en grundig psykologisk rapport på 5 sider om hans fortsat alvorlige og bekymrende psykiske tilstand til de myndigheder, der havde med hans familiesammenføringssag at gøre. Reaktionen fra myndighederne var, at man ikke kunne tage hensyn til hans tilstand, idet klagesagsbehandlingen tager den tid det tager. De professionelle (behandlende psykolog, psykiater og praktiserende læge) argumenter, at udviklingen af Khaleds psykiske tilstand mod en decideret psykose kan standses, hvis han kan blive aflastet for sine mange års bekymring og savn, var iflg. myndighederne også irrelevante for hastigheden af klagesagsbehandlingen. På nuværende tidspunkt er Khaled fortsat under psykiatrisk behandling og møder pligtopfyldende op til støttesamtaler. Men hvilken støtte kan man give i en sådan situation?

Ansvarsfølelse styrker og beriger

Det er et alment kendt psykologisk fænomen, at de mennesker, der oplever mindre belastning i konfrontation med stressende begivenheder, er dem, der engagerer sig i en meningsfuld aktivitet under modgang. Dette har man bl.a. fundet i forskellige beredskabskorps, som fx brandvæsenet. Selv om brandmænd er blandt dem, der mest er udsat for stressende og barske oplevelser, er de ikke blandt de individer, der hyppigst udvikler psykiske eftervirkninger. Opmærksomheden blev rettet mod dette fænomen efter 2. Verdenskrig, hvor man observerede, at de individer, der tog ansvar for at hjælpe andre mennesker under luftangreb, udviklede mindre angst (Janis, 1951). Inden for traumerelaterede studier er man i dag overbevist om, at de individer, der gør noget for at finde en løsning ud af afmægtigheden, når de udsættes for traumatiske oplevelser, har bedre chancer for at overkomme efterfølgende belastningsreaktioner (Terr, 1979 & 1983). I klinisk sammenhæng rapporterer Rachman (1979 & 1976) om psykiatiske patienter, der overvinder deres mangeårige forstyrrelser ved en kvantespringslignende adfærdsændring, når de vælger at tage sig af en nærstående i nød. Undersøgelser indikerer en angstreducerende effekt hos »hjælperen« – selvom der tages forbehold over for resultaternes generaliserbarhed. Eksempelvis mener Rakos og Schroeder (1976) ikke, at det kan forventes, at individer med alvorlige problemer eller

lidelser af svær grad hverken påtager sig ansvar over for andre mennesker eller gennemfører det. Ansvar over for andre mennesker i en nødsituation kan have en angstreducerende effekt hos individer med problemer af svag eller moderat grad. Forskning om resilience rummer mange eksempler på, at ansvarsfølelse over for sine medmennesker forbedrer individets styrker, mobiliserer dets ressourcer og modstandsfærdigheder. Flere studier om udsatte børns opvækstforløb har fundet frem til, at en af de effektive beskyttende faktorer mod fejltilpasning er det, der kaldes for *påkrævet hjælpsomhed* (required helpfulness) (Bleuler, 1978; Demo & Acock, 1988; Elder, 1974; Garmezy, 1985; Masten, et al., 1990; Werner, 1990 og 2000; Rutter, 1990). Hos mange børn og unge med depriveret baggrund lykkedes det at udvikle en positiv selvopfattelse, større selvværd og self-efficacy, til trods for at de under opvækstperioden var udsat for forskellige former for udfordrende og belastende forhold. Forklaringen blev fundet bl.a. i det forhold, at disse unge menneskers familier havde behov for deres aktive og produktive indsats i husholdningen. Nogle var nødt til at passe på deres mindre søskende, mens deres forældre var syge eller på overarbejde, nogle var nødt til at tage små job efter skolen for at hjælpe til husets økonomi o.l. Andre skulle passe på deres syge forældre. Inden for den udviklingspsykologiske litteratur findes mange eksempler på dette fænomen. I sin introduktion til *Lykkens psykologi* ser Seligman (2002) menneskets filantropiske adfærd som baggrund for autentisk lykkefølelse, tilfredshed og velvære.

I nyere dansk forskning om resiliens har man fundet evidens for, at der eksisterer en sammenhæng mellem en afbalanceret altruistisk livsholdning og adfærd, ansvar for egen sikkerhed og helbred samt ansvarsfølelse over for sine nærmeste på den ene side og forekomst af resilient adfærd på den anden side (Zand, under udgivelse). For mange flygtninge var deres ledsagende børn, forældre, mindre søskende eller andre medrejsende, som havde brug for hjælp, pasning og støtte, drivkraften bag deres perseverante adfærd frem for en ekstra belastning eller hæmsko. For andre var ansvarsfølelsen rettet mod noget mere abstrakt som fx ansvar over for en ideologi, man havde til fælles med partifæller, et løfte man engang havde givet og nu følte sig ansvarlig at skulle leve op til, eller en overbevisning om, at man nu kunne gengælde en tidligere modtaget tjeneste. Ansvar over for noget eller nogen er en vigtig bevæggrund for aktive og pligtopfyldende mennesker. Fjerner man ansvarsobjektet fra dem, falder de sammen med en følelse af tomhed og håbløshed. Der opstår et vakuum, fordi der mangler et formål med nutiden og fremtiden. Dette gælder i høj grad for de flygtninge, som er blevet fordrevet fra deres fødeland og nu aktivt kæmper for at skabe en meningsfuld tilværelse for dem selv og deres familie. Mange af dem tror, at kampen er slut, når de modtager asyl og kommer til et nyt land, hvor de kan finde fred og passe deres børn og føre et alment menneskeligt liv. Og hvad sker der så?

Jeg behøver ikke at diskutere de menneskelige, etiske og fagligt uacceptable aspekter i den ovennævnte sag. Dette er evident. Udlændingestyrelsens (fremover US) behandling af flygtningenes ansøgning om familiesammenføring, vil jeg heller ikke debattere. US' mærkværdige praksis – også til tider i modsætning til den vedtagne lovgivning – har jævnligt været et debateme i pressen. Der findes flere eksempler på US' specielle sagsbehandling, som dengang hvor US skrev »... til en 3-årig pige, at hun alene skulle møde op i Flygtningenævnet for at forklare sin sag,« eller da et 7-årigt barn blev nægtet asyl, fordi vedkommende ikke var politisk aktiv (Mathiasen, 2000). Eller da to søskende på 8 og 4 år, begge født i Danmark af politiske flygtninge (forældre) der havde fået permanent opholdstilladelse her i landet. Børnene skulle udvises, fordi US ikke kunne finde grund til at bevillige dem permanent opholdstilladelse, idet de politiske uroligheder i forældrenes fødeland på daværende tidspunkt var afsluttet (erfaring fra egen praksis). I lovgivningen anbefales det, at der ved behandling af familiesammenføringssager tages hensyn til familien og personforhold. Jeg tvivler ikke på, at Udlændingestyrelsens juridisk højtuddannede eksperter har foretaget grundige og detaljerede undersøgelser. Men man kan have en mistanke om, at der findes nogle sagsbehandlere, der sætter deres almindelige sunde og realistiske fornuft på standby, når de afgør sager som de ovennævnte. Psykologisk set er der ingen ræsonnement i deres afgørelser, og de burde måske tilbydes et kursus i elementær psykologi.

For at vende tilbage til sagen om Khaled og hans langtrukne sag om sammenføring med hele familien, så er der nu gået 3 års ventetid. I den mellemliggende tid har Khaled udviklet en alvorlig psykisk forstyrrelse, der bevæger sig hen imod psykose. Det, at langvarig uvished om fremtiden er kongevejen til udvikling af en gennemgribende oplevelse af afmagt og reaktivering af tidligere belastningsreaktioner og dermed fare for retraumatisering og en eventuel udvikling af kroniske traumesymptomer, er psykologisk logik på begynderniveau. Tilsvarende må det siges, at enhver form for socialpsykologisk udvikling/integration er betinget af en stabilisering af den aktuelle livssituation. Det, der skal understreges, er, at ved at fratage ham handlemulighed holdes han fast i den enorme frustration, som han oplever. Det er svært for Khaled at begribe, at man har »sendt efter« ham og budt ham velkommen til Danmark, som en kvoteflygtning velvidende at han havde kone og 6 børn, der skulle hentes. Det, at man nu »hindrer at han skal forenes med hele sin familie«, oplever han som en »bevidst gidseltagningshandling«. Noget andet er, at man har frataget ham ansvarsobjektet og dermed hans motivation for social udvikling og integration. Det giver ikke mening længere, at han skal passe på sig selv, når han ingen familie har omkring sig. Han spiller ingen rolle i livet. Han er kun en statist. Sådan som han udtrykker det: »Jeg lever ikke, jeg eksisterer«.

Hensigten med at fremlægge denne sag er at fokusere på min rolle som professionel behandler i det foreliggende forløb og systemets uansvarlige

behandling af mig. Hvordan kan man kategorisk afvise den meget udførlige, fagligt begrundede psykologiske erklæring som værende irrelevant i forbindelse med sagsbehandlingen? Min professionelle ansvarsfølelse og etiske forpligtigelse er blevet krænket. Som psykolog føler jeg mig lige så magtesløs som klienten – vi er begge to nærmest fanget i en behandlingsmæssig blindgyde, hvor man støder panden mod en mur. Den gennemgribende oplevelse af afmagt for en psykolog er forankret i dennes vurdering af, at hendes håndteringsfærdigheder og redskaber (de psykologisk faglige vurderinger) ikke kan løfte den påtagede opgave.

Jeg har ofte undret mig over, hvorvidt klinisk orienterede fagfolk bliver konsulteret ved afgørelser i Udlændingestyrelsen, og hvor tungt deres vurderinger bliver vægtet ved sagens afgørelse. Ligeledes har jeg ingen oplysninger om, hvorvidt der findes særlige »etiske principper« for Udlændingestyrelsens stab og hvad disse indeholder. Men jeg kan have en fordomsfuld fantasi om det.

Jeg kan huske, at da vi skulle lære de fire basale regneformer i 4. folkeskoleklasse, fik vi nogle regnestykker med problematikker fra dagligdagen. Dette gjorde matematikopgaverne begrebslige for os. En af regneopgaverne kunne lyde sådan:

En grønthandler købte 20 kasser appelsiner af 15 kilo til 4500 Rials. Da han åbnede kasserne i sin forretning, opdagede han, at tre kasser udelukkende indeholdt rådne appelsiner. Han solgte appelsinerne til 17 Rials pr. kilo. Ved lukketiden var alle gode appelsiner solgt. Regn ud, hvorvidt han den dag havde tjent eller tabt penge og hvor mange.

Som 9-årige børn var vi mere optaget af at løse regnestykket og finde de rigtige svar og opnå vores strenge matematiklærers bekræftelse end de moralske problematikker som fx, om man kan være bekendt at snyde andre, in casu sælge dem rådne varer, returret, klagenævn osv. Vi tænkte heller ikke på, om grønthandleren den aften gik sulten i seng eller ej, om han havde en familie at skulle købe aftensmad til, eller om han havde penge til at købe nye varer til sin forretning. Jeg kan ikke frigøre mig fra den tanke, at min klients sagsbehandling om familiesammenføring bliver behandlet som et regnestykke i folkeskolen.

Jeg er fortrolig med de mentalhygiejniske metoder for selv at overleve/forebygge vikarieret traumatisering. Men ansporet af de *Etiske principper for nordiske psykologers* anbefaling, retter jeg hermed henvendelse til mine fagkolleger og min forening for at rådgive mig mht. mit ansvars grænser, når jeg er øjenvidne til, at et menneske går i opløsning, når jeg ved, hvad der skal gøres, men hvor min professionalisme ikke bliver taget alvorligt.

LITTERATUR

- BLEULER, M. (1978): *The Schizophrenic disorders: Long-term patient and family studies*. New Haven: Yale University Press.
- DEMO, D.H., & ACOCK, A.C. (1988): »The impact of divorce on children«. *Journal of Marriage and the Family*, 50:619-648.
- ELDER, G.H. (1974): *Children of the great Depression: Social change in life experience*. Chicago: University of Chicago Press.
- GARMEZY, N. (1985): »Stress-resistant children: The search for protective factors.« I J.E. Stevenson (ed.): *Recent research in developmental psychopathology. Journal of Child Psychology and Psychiatry Book (Suppl. No. 4:213-233)* Oxford: Pergamon Press.
- JANIS, I. (1951): *Air War and Emotional Stress*. NY: McGraw Hill.
- JØRGENSEN, P.S. (2006): »Modet til protest«. *Psykolog Nyt*, nr. 12.
- KUSCHEL, R. & ZAND, F. (under udgivelse): *Fordomme og stereotyper*. København: Frydenlunds Forlag.
- MASTEN, A.S., BEST K.M., & GARMEZY, N. (1990): »Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity«. *Development and Psychopathology*, 2:425-444.
- MATHIASSEN, S. (2000): »Hermed søger jeg stillingen...«. *Politiken*, 1. marts (Debat)
- MILLON, T. (1969): *Modern Psychopathology. A Biosocial Approach to Maladaptive Learning and Functioning*. Philadelphia: W.B. Saunders.
- RACHMAN, S.J. (1979): »The concept of required helpfulness«. *Behaviour research and therapy*, 17:1-6.
- RACHMAN, S.J. (1976): »Courage, fearlessness and fear«. *New Scientist*. 28: 271-273.
- RAKOS, R.F. & SCHROEDER, H.E. (1976): »Fear reduction in help-givers as a function of helping«. *Journal of counselling Psychology*, Vol. 23, No. 5: 428-435.
- RUTTER, M. (1990): »Psychosocial resilience and protective mechanisms«. I: Rolf, J., Masten, A.S., Cicchetti, D., Nuechterlein, K.H., & Weintraub, S. eds.): *Risk and protective factors in the development of psychopathology*, (181-214). New York, Cambridge University Press.
- SELIGMAN (2002): *Lykkens Psykologi*. København: Aschehoug.
- SCHULTZ JØRGENSEN, P. (2006): »Modet til protest«. *Psykolog nyt*, Nr. 12.
- TERR, L.C. (1979): »Children of Chowchilla: A study of psychic trauma«. *Psychoanalytical Study of the Child*, 34: 552-623.
- TERR, L.C. (1983): »Chowchilla revisited: The effects of psychic trauma four years after a school-bus kidnapping«. *American Journal of Psychiatry*, 140: 1543-1550.
- WERNER, E.E. (1990): »Protective factors and individual resilience«. I S.J. Meisels & M. Shonkroff (eds.): *Handbook of early intervention*, NY: Cambridge University Press.
- WERNER, E.E. (2000): »Protective Factors and Individual Resilience.« I Shoinhoff, J.P. & Meisels, S.J. (eds.): *Handbook of early childhood intervention*. NY: Cambridge University Press.
- ZAND, F. (under udgivelse): *Resiliens. Afghanske kvinders trivsel i eksil*. København: Frydenlund.